

УДК 811.161.3'374.8:398.91

Я. Я. Іваноў

**ДА СКЛАДАННЯ СЛОЎНІКА КРЫЛАТЫХ АФАРЫЗМАЎ
БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ З ІНШАМОЎНЫХ КРЫНІЦ**

Анотацыя. У артыкуле разглядаюцца прыныпы будовы слоўніка крылатых афарызмаў беларускай мовы, якія паходзяць з іншамоўных літаратурных і іншых тэкставых крыніц.

Іншамоўныя крылатыя афарызмы апісваюцца ў слоўніку паводле формы (інварыянтнай і варыянтнай), смантыкі (значэння і сітуацыі ўжывання), паходжання (этымалогіі і гісторыі), функцыянавання (у зыходнай і ў перафразаванай форме). Падаюцца ўзоры слоўнікавых артыкулаў на прыкладзе крылатых афарызмаў, запазычаных з англійскай, нямецкай, французскай і іншых моў.

Ключавыя словы: беларуская мова, крылатыя афарызмы, запазычанне, літаратурная крыніца, фальклорная крыніца, слоўнік.

Даследаванне выканана ў межах НДР «Беларуская фразеалогія, парэміялогія, моўная афарыстыка ў кантэксце еўрапейскіх моў і культур (сінхранічны і дыяхранічны аспекты)» (ДР № 20211335) падпраграмы «Беларуская мова і літаратура» Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў 2021–2025 гг.

На сённяшні дзень крылатыя афарызмы, якія функцыянуюць у беларускай мове лексікаграфічна апісаны толькі ў трох спецыяльных слоўніках. Найперш, гэта крылатыя афарызмы з уласна беларускіх літаратурных тэкставых крыніц, якія адлюстраваны ў двух слоўніках: «Крылатыя выразы і афарызмы» (1960) Ф. М. Янкоўскага [1] і «Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў» (1997) С. Ф. Івановай і Я. Я. Іванова [2]. Крылатыя афарызмы з іншых моў апісаны толькі ў адным спецыяльным слоўніку «Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц» (2011) Я. Я. Іванова [3], у якім адлюстравана каля 160 афарыстычных цытат з антычных (грэчаскіх і рымскіх), заходнееўрапейскіх (англійскіх, іспанскіх, італьянскіх, нямецкіх, французскіх), лаціна- і паўночна-амерыканскіх, а таксама рускіх літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н. э. – XX ст. н. э. Яшчэ некалькі дзясяткаў крылатых афарызмаў зафіксаваны ў двух слоўніках крылатых выразаў (2004) [4] і (2006) [5], а таксама ў даведніку «Этымалагічны слоўнік прыказак» (2014) І. Я. Лепешава [6].

Даследаванне паказала, што ў сучаснай беларускай літаратурнай мове ўжываецца значна больш крылатых афарызмаў. Толькі афарыстычных цытат з біблейскіх крыніц функцыянуе не менш за 300 [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13]. Біблейскія афарызмы складаюць істотную частку моўнай спадчыны Бібліі ў беларускай мове [14; 15; 16]. Крылатыя афарызмы з беларускамоўных крыніц складаюць заўважную частку корпуса афарыстычных адзінак і апісваюцца як яго нацыянальна-культурны кампанент [17, с. 33–62; 18]. Шмат афарыстычных адзінак (не менш за 450), якія паходзяць з рускамоўных крыніц, а таксама з тэкставых крыніц на славянскіх, германскіх, раманскіх мовах, зафіксавана пры апісанні сістэмы афарыстычных адзінак беларускай мовы [19; 20; 21; 22; 23]. Афарыстычныя цытаты былі зафіксаваны і пры вывучэнні крылатых выразаў з іншамоўных крыніц [24; 25; 26; 27; 28]. Такім чынам, прадстаўнічы новы матэрыял патрабуе адлюстравання ў новым слоўніку крылатых афарызмаў беларускай мовы з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц.

Крылатыя афарызмы з іншамоўных крыніц лексікаграфічна апісваюцца паводле формы (інварыянт і варыянтныя трансформы), семантыкі (значэння і сітуацыі ўжывання з адзначэннем стылістычных характарыстык), паходжання (этымалагічнай даведкі аб тэкставай крыніцы і гістарычнага каментарыя, калі тэкставых крыніц некалькі), функцыянавання (у мастацкіх і публіцыстычных творах у зыходнай і ў мадыфікаванай форме), што будзе адлюстравана (паводле актуалізацыі адпаведных паказчыкаў) у асобных зонах слоўнікавага артыкула. Напр.:

Вайна – гэта працяг палітыкі іншымі сродкамі ← ням. *Der Krieg ist <nichts anderes als> die Fortsetzung der Politik mit anderen Mitteln* – афарызм з ваеннага трактата «Аб вайне» («Vom Kriege», 1832–1833) прускага генерал-маёра і ваеннага тэарэтыка Карла Клаўзевіца (1780–1831). □ **Аб прамой залежнасці ўзброеных сутыкненняў паміж дзяржавамі ад палітыкі, якая праводзіцца іх лідарамі.** ¶ За апошнія гадоў

дваццаць праблемы вядзення баявых дзеянняў адышлі некуды ўбок. Але возьмем класічнае вызначэнне Клаўзевіца: «Вайна – гэта працяг палітыкі іншымі сродкамі». Такім чынам, сацыяльна-палітычны аспект, гуманітарны – гэта ўсё добра, але гэта не паказвае сутнасць самой з’явы вайны. Па-другое, вывучэнне баявых дзеянняў мае вялізнае практычнае значэнне, прынамсі, для ваенных (Звезда).

Геній – гэта цярпенне ← фр. *Le génie n'est qu'une grande aptitude à la patience* (*Геній усяго толькі вялікая здольнасць да цярпення*) – афарызм французскага натураліста, біёлага, матэматыка, прыродазнаўцы і пісьменніка Жоржа-Луі Леклерка, графа дэ Бюфона (1707–1788), які быў сказаны ім у прамове 25 жніўня 1753 г. пры абранні яго ў члены Французскай акадэміі. У прамове, аднак, гэтага афарызма няма, хоць блізкія думкі выказваюцца ў яго прыцы «Натуральная гісторыя, агульная і прыватная, з апісаннем каралеўскага кабінета» («*Histoire naturelle, générale et particulière, avec la description du cabinet du roi*», 1749–1804) і перадаюцца ва ўспамінах сучаснікаў. □ *Гаворыцца пра чалавека, які дзякуючы свайму цярпенню і ўпартасці дасягнуў выдатных вынікаў; ужываецца як жартаўліва-іранічная парада каму-н. набрацца на больш цярпення для паспяховага рашэння якой-н. задачы.* ¶ – Дарэмна ты караеш сябе і абражаеш сваю цудоўную прафесію, – супакойваў яго Міхась. – Бо ў кожнай справе, у кожнай прафесіі, у тым ліку і бухгалтарскай, ёсць свая прыгажосць, свая паэзія. Дарэчы, можна працаваць з лічбамі і адначасова займацца літаратурнымі справамі, – працягваў ён. – Вось Антон Паўлавіч Чэхаў па прафесіі ўрач, а Гарын-Міхайлоўскі – інжынер, а якія яны пісьменнікі! Дай божа кожнаму. І вось другі прыклад. Наш беларускі паэт Альберт Паўловіч – бухгалтар, як і ты, а піша цудоўныя вершы. – Дык гэта ж геній, а я што – пасрэднасць. – А ты ведаеш, што сказаў Гётэ? А вось што: «Геній – гэта цярпенне і праца». – Чаго-чаго, а цярпення ў нас з табой хапае, – горка ўсміхнуўся Чумакоў (П. Пруднікаў. Паўночнае пекла).

Есці, каб жыць, а не жыць, каб есці ← фр. *Manger pour vivre et non pas vivre pour manger* – афарызм з камедыі «Скупы» («*L'avare*», 1668) французскага камедыёграфа Жана Баціста Мальера (1622–1673). Думка аб гэтым узыходзіць да спадчыны старажытнагрэчаскага філосафа Сакрата (470–399 да н. э.). □ *Духоўныя запатрабаванні вышэй за матэрыяльныя.* ¶ * – А ты што, жывеш, каб есці, ці ясі, каб жыць? – пачынаў тады сваю філасофію Ёрчык. – Бліны-ы, бо-о-оршч. А я сала напруся, бульбы звару альбо супчыку грыбнога (у мяне мех грыбоў у запечку вісіць), і нічога больш не трэба. (А. Крэйдзіч. Ёрчыкаў слуп). – Дзіва што! Каб жыць – трэба нешта есці. Сам як сам, а жонка з малымі – вельмі не самавіта. (С. Баранавых. Калі ўзыходзіла сонца). – Г ўвогуле, ты хоць ведаеш, што людзям трэба есці, каб жыць? Многа ўсякіх прадуктаў трэба з раслін, і мяса-малочных, і рыбы? Каб іх здабыць, трэба круглы год працаваць – во як! – чыркнуў Ваня пальцам па горле (П. Місько. Эрпіды на планеце Зямля).

Ілгун (Хлус) павінен мець добрую памяць ← фр. *Il faut bonne memoire après qu'on a menti* («Патрэбна добрая памяць пасля таго, як схлусіш») – афарызм з камедыі «Ілгун» («*Le menteur*», 1644) французскага паэта і драматурга П’ера Карнэля (1606–1684) ← лац. *Mendacem memorem esse oportet* («Ілгуну трэба быць памятливым») – выслоўе прыпісваецца старажытнарымскаму аратару і тэарэтыку красамоўства Марку Фабію Квінтыліяну (каля 35 – каля 96 н. э.), аўтару твора «Настаўленні прамоўцу» («*Institutio oratoria*»). Сустрэкаецца і ў спадчыне іншых антычных і сярэднявечных аўтараў (Апулея, Тэрэнцыя, Святога Іераніма і інш.). □ *Чалавек, які гаворыць няпраўду, павінен запамінаць усё, што ён кажа іншым людзям, каб не быць злоўжываным на хлусні.* ¶ Маніць не выпадала. Шмат людзей бачыла мяне ў Замшанах, некаторыя (познія смаржкі, відаць, збіралі для аптэкі) – на сцэжцы, што вяла да ўрочышча. Дый не люблю я гэтага занятку, акрамя тых выпадкаў, калі іначай – зарэз. І, самае галоўнае, чаму вучыла нябожчыца маці і што я запамятаў на ўсё жыццё: «Хлус

павінен мець добрую памяць». Сапраўды, павінен, каб пра нейкія падзеі не збрахаць таму ж самаму чалавеку зусім па-іншаму (У. Караткевіч. Чорны замак Альшанскі).

Каханне сляпое ← англ. *Love is blind* – афарызм з трагедыі «Венецыянскі купец» («The Merchant of Venice», нап. 1596, апубл. 1600) англійскага паэта і драматурга Уільяма Шэкспіра (1564–1616) ← выслоўе з камедыі «Ганарысты воін» («Miles Gloriosus», каля 204 да н. э.) старажытнарымскага камедыёграфа Ціта Макція Плаўта (250–184 да н. э.). □ **Пачуцці перашкаджаюць цвяроза ўстрымаць аб’ект свайго кахання.** ☞ Андрэй толькі цяпер па-сапраўднаму адчуў, якую праўду гаварыў Ян, што Алену трэба як мага хутчэй аддаваць замуж. Сувязь яе з Юзікам Халустам аказалася мацнейшай, чым ён думаў. Халустава сям’я ёй цяпер даражэйшая, чым свая. Ён не мог сабе гэтага ўявіць, бо не лічыў сястру зусім дурною. Што яна знайшла ў гэтым Громе, што ў ім ёсць, акрамя дзікага голасу? Нават прыгожым назваць нельга. Няўжо ж і сапраўды каханне сляпое! (А. Чарнышэвіч. Засценак Малінаўка). Сувязь іхняя – Чубара і Гапкі Азаравай – была бяльмом на воку ў людзей: асабліва асуджалі іх за тое, што Чубар пачаў хадзіць да гэтай жанчыны неўзабаве па гібелі мужа яе ў фінскую вайну. Такое лічылася вялікім грэхам не толькі ў вёсцы... Тым часам самі вінаватыя, здавалася, зусім не звярталі аніякай увагі на чужыя абгаворы, мусіць, лічачы іх за звычайныя плёткі – вось ужо праўда, што каханне сляпое!.. (І. Чыгрынаў. Апраўданне крыві). – А ты, Галя, кахала ўжо каго-небудзь? – зусім недарэчна, як здалася Галі, спытала Альбіна. – Не, не, любая! Яго першага і, мабыць, апошняга пакахала, – прызналася Галя. – А ты ведаеш, дзяўчынка, што першае каханне часам бывае сляпое? – Не ведаю і ведаць не хачу. – А ці варта табе яго так кахаць? Мы з ім людзі незвычайныя. І хто яго ведае, што з намі можа здарыцца: от паклічуць і скажуць – ідзіце зноў туды! (Р. Сабаленка. Незамужняя ўдава).

Не будзіце звера ← ням. *Entfesseln Sie die Bestie nicht!* – афарызм нямецкага эканаміста і палітычнага дзеяча Франца Германа Шульцэ-Дэліча (1808–1883). □ **Не трэба зважаць, раздражняць каго-н. без вельмі важнай на тое прычыны. Ужываецца звычайна жартам.** ☞ – Я пайду да Антона і ўсё яму раскажу, каб ведаў, што невінаватая. (Соня села на табурэтку і выцягнула ногі.) – Думаеш, што Антон табе паверыць? Не будзі звера ў ягонай бярозе. Запомні гэта, Людэчка (А. Якімовіч. На Вялікдзень). – А то ты б трымаўся яго, калі б яно для цябе з’явілася! І табе ж, як любо-му, патрэбна не разумная, а мяккая, пакорная ў тваіх руках, баба, – не хавала іроніі Стэфа. – Што б ты са мною, такою вась, рабіў, галубчык? – У пасцелі ўсе аднолькавыя: заплюшчышыся – і... – Не будзі ўва мне звера, зайка, добра? Я ж яшчэ не выпіў і згараю ад нецярпення, – спыніўся ён у яе за спіною, і Стэфа тут жа адышла ўбок, падцягнула нагою бліжэй да стала крэсла (Т. Бондар. Мечаная).

Не можа быць вольным народ, які прыгнятае іншыя народы ← ням. *Ein Volk, das andere unterdrückt, kann sich nicht selbst emanzipieren* – афарызм з артыкула «Эмігранцкая літаратура» («Flüchtlingsliteratur», 1874–1875) нямецкага філосафа і палітычнага дзеяча Фрыдрыха Энгельса (1820–1895). □ **Ужываецца як прынцып праўніпраўя ўсіх народаў на Зямлі.** ☞ Тое агіднае, антылюдскае, што ідзе следам за вызваленнем таго ці іншага народа: яго прэтэнзіі да іншых, яго жаданне дзяўбаць іх зверху. Слова Дастаеўскага: «Нізкая душа, вырваўшыся з-пад прыгнёту, прыгнятае сама» – трэба аднесці да нізкасці ў кожным нацыяналізме. І ў Маркса яно: «Не можа быць свабодным народ, які прыгнятае іншыя народы» (Я. Брыль. Пераход). * – Калі паўстанне пераможа, гэта будзе спрыяць вызваленню і маёй Радзімы, – ломкім голасам сказаў паранены. – Вы пачынаеце займацца сафістыкай. Ваш народ і ваша Радзіма свабодныя. – Народ, які пануе над іншымі, не можа быць свабодным. Ён разбэшчваецца і жыве ў духоўным рабстве (У. Арлоў. Пяць мужчын у леснічоўцы).

Няма міру пад алівамі ← іт. *«Non c'è pace tra gli ulivi»* – афарыстычная назва мастацкага кінафільма-драмы (1950) італьянскага рэжысёра і сцэнарыста Джузэпэ дэ

Сантыса (1917–1997). □ *Паміж людзьмі на зямлі ніколі не будзе міру. Гаворыцца аб складанай, напружанай, багатай канфліктамі сітуацыі.* 📖 [Жора:] – Тваё дабро горш за ліха. Ад яго ўчадзееш. А я хачу свежым паведам дыхаць. І каб неба светлае над галавою... [Жур:] – Бач ты які? Табе ж пры святле горш будзе. [Жора:] – Прыладжуся. [Жур:] – Яно то так. Ты спрытны! Давай у згодзе жыць. [Жора:] – Няма міру пад алівамі. Кропка. [Жур:] – Не, яшчэ не кропка... Ты мне шыферу павінен прывезці... (П. Васілеўскі. Любоў, надзея, вера...).

Памерці – заснуць ← англ. *To die, to sleep: no more* ('Памерці, заснуць: не больш') – афарызм з трагедыі «Гамлет» («Hamlet», 1601) англійскага паэта і драматурга Уільяма Шэкспіра (1564–1616). □ *Сон тое ж самае, што смерць.* 📖 Мар'ян тады думаў, што дзедка заговорваецца, з ім такое ўжо было. І, не дбаючы сабе, кінуўся да хлопцаў. А вярнуўся – дзедку памылі ўжо. Так на гэтым мосціку ён і памёр, заснуў, што матылёк. (В. Казько. Хроніка дзетдомаўскага сада). – А нямашака даўно ўжо. Ад саменькае егае вайны. Праўда, прыйшоў быў з фронту ў сорок пятым, як пабеда настала. Пабыў дома, пажыў з паўгода. Кволіўся, увесь зранены, зрашэчаны, як тое дзіравае рэштата. Адночы лёг і з начы не ўстаў. Памёр – як заснуў усё адно... За чатыры гады фронту хіба мала яму дасталася!.. Сем разоў, казаў, паранены быў, падлечыцца, і зноў на перадаваю (С. Кухараў. На вакзале). Праз некалькі дзён Гануля памерла. Памерла лёгка, бы заснула. Памерла раніцаю. Апошнюю ноч у хаце праспала ў труне. А назаўтра, калі сонца павярнулася з поўдня, завезлі Ганулю на могілкі (М. Гіль. Старая яблыня).

Рабіць, што магчыма ← афарызм аўстрыйскага міністра фінансаў графа Ёзэфа фон Валіса (1767–1818), сказаны ў 1811 г. аўстрыйскаму дзяржаўнаму дзеячу і дыпламату графу Клеменсу Венцэлю Лотару фон Метэрніху (1773–1859). □ *Трэба прыкладаць усе магчымыя намаганні.* 📖 Звыклі браць цяжар працы на свае плечы, адказваць за раён, за людзей, ён [Апейка] з прыкрасцю адчуваў, што задача гэта – проста непасільная, што гэта, як ён ні будзе старацца, не зробіць, бо зрабіць гэта немагчыма за такі час, пры тых умовах, якія былі вядомы яму з бясконных паездак. Але рашэнне ёсць рашэнне, трэба было рабіць, што магчыма і – больш таго (І. Мележ. Подых навалыніцы). *Сяргейка падбег да бяздомніка, падхапіў яго на рукі і кінуўся з ім да свайго ганку: – Мама! Тата! – крыкнуў ён. – Дапамажыце! Спалоханая маці выбегла на двор і жахнулася: – Божа літасцівы! Які ён худы! – Мамачка, дай хутчэй яму што-небудзь паесці! – узмаліўся хлопчык, але, пакуль маці забегла ў хату за ратавальнай ежай, сабака памёр у Сяргейкі на руках. Большага гора ў хлопчыкавым жыцці пакуль не было, таму ён не стрымліваў сябе і ўголос плакаў. Прышлося рабіць апошняе, што магчыма было зрабіць для гэтага сабакі – пахаваць яго (С. Давідовіч. Сучасны гном).

У кожнага ўзросту свае задавальненні, свой розум і звычкі ← фр. *Chaque âge a ses plaisirs, son esprit et ses mœurs* – афарызм з паэмы «Паэтычнае мастацтва» («L'art poétique», 1674) французскага паэта і літаратурнага крытыка Нікола Буало-Дэпрэа (1636–1711). □ *У кожнага пакалення (узроставай групы) свае перавагі, звычкі, густы, погляды, меркаванні.* 📖 *Вось яна, калматая малеча! Іх іголачкі сапраўды блакітныя. Але якая разнастайнасць адценняў! Ад колеру чыстай нябеснай вышыні вясенняга ранку да амаль поўнай попельнасці ўсходняга небакраю пасля захаду сонца. Ад насычанай сінявы пераднавальнічнага неба да пяшчотнай зеляніны з налётам на ёй танюткага слою блакітнага пылку. У кожнага яруса лапак свая палітра. У кожнага ўзросту сваё адценне (В. Гарбук. Блакітныя елкі). У той час у грамадстве была мода на актывістаў, на грамадскіх работнікаў, на тых, хто стваральна працаваў на агульную карысць, быў патрыётам. Гэтыя ідэі былі самі па сабе зразумелыя і вытокі іх былі ў акцябрацкім, піянерскім і камсамольскім руху – для кожнага ўзросту свае ідэі і свае ўваабленні грамадскіх ідэалаў. Гэта была для нас як другая рэлігія, так нас выходзілі бацькі, школа, ВДУ (Белта). – Я набіраю двухгодак і «вяду» іх да самага выпуску. У кожнага ўзросту свае асаблівасці, калі маленькім уласціва перайманне, лёгка ўнушаль-

насць, пераважае зрокава-эмацыянальная памяць і наглядна-дзейснае мысленне, то ў дзяцей старэйшай групы больш ярка выступае сувязь маральных якасцяў з інтэлектам (Бераставіцкая газета).

Усе жанры добрыя, акрамя сумнага ← фр. *Tous les genres sont bons, hors le genre ennuyeux* – выслоўе французскага пісьменніка і філосафа Вальтэра (Мары Франсуа Аруэ, 1694–1778) з прадмовы да яго камедыі ў вершах «Блудны сын» («L'enfant prodigue», 1738). □ *Усе жанры ў мастацтве і літаратуры маюць права на існаванне, але сумныя, нецікавыя, малаэстэтычныя творы незалежна ад жанру не павінны з'яўляцца на свет.* □ Упэўнены, што складана будзе знайсці ахвотнікаў прачытаць як я «сузмрочныя» аповесці Южыка і Казлова тройчы. Адзін з артыкулаў Стральцова так і называецца – «Усе жанры добрыя, акрамя сумнага». Дык дзе ж, калегі-празаікі, «па-сапраўднаму сонечныя творы»? У сучаснай прозе пераважае змраката, штучна нагнятаюцца паныласць і апатыя, а так хочацца трошкі праўдзівага сонца ў каламутнай халоднай вадзе нашай белетрыстыкі (І. Запрудскі. Горад і сейбіты ветру, ці У цянотах магічнага рэалізму). Тым больш, што дзяліць віды літаратурнай дзейнасці на першасныя і другасныя ў літаратуры – справа няўдзячная і марная. Вядома, калі гэта літаратура сапраўдная. Дарэчы, сам Стральцоў, як ніхто іншы, гэта добра разумеў і прызнаваўся ў адным са сваіх выступленняў («Усе жанры добрыя, акрамя сумнага»): «Можа ўзнікнуць пытанне, памагае ці замянае вопыт крытыка, асэнсаванне «кухні пісання» стварэнню ўласна мастацкіх твораў? Мне здаецца, памагае, хаця б у тым сэнсе, што перасцерагае ад спакусы браць штурмам адчыненыя дзверы» (Звязда).

Усё тленна <вечна толькі магутнае мастацтва> ← фр. *Tout passe, l'art robuste seul à l'éternité* – афарызм з верша «Мастацтва» («L'art», 1858) французскага празаіка і паэта-рамантыка, журналіста, літаратурнага крытыка, падарожніка П'ера Жуля Тэафіля Гацье (1811–1872). □ *Усё ў гэтым свеце недаўгавечна, але толькі мастацтва несмяротна.* □ *Не зло і насілле, а – сецьць дабро, // інакшая вартасць багацця, не сіла, // а попел нікчэмны // яго перад ахвярай Распяцця! // Усё тленна, дачасна. Гасціна – жыццё, // а вечнасць – дабра перамога. // Любоў – не смяротнасць. Яна – адкрыццё // нябеснае, райскай дарогі (Л. Геніюш. Даўніна).

У слоўніку крылатых афарызмаў беларускай мовы з іншамоўных крыніц будзе адлюстравана больш за 250 найбольш ужывальных адзінак, якія не былі зафіксаваны ў існуючых эптаграфічных крыніцах. Слоўнік прызначаны для ВНУ і школы, будзе карысны літаратурным рэдактарам і перакладчыкам, а таксама ўсім тым, каго цікавяць іншамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Янкоўскі, Ф. М. Крылатыя словы і афарызмы (з беларускіх літаратурных крыніц) / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Выд-ва АН БССР, 1960. – 135 с.
2. Іванова, С. Ф. Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў / С. Ф. Іванова, Я. Я. Іваноў. – Мінск : БФС, 1997. – 262 с.
3. Іваноў, Я. Я. Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н. э. – XX ст. : тлумачальны слоўнік / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2011. – 164 с.
4. Крылатыя выразы ў беларускай мове : з іншамоўных (еўрапейскіх і амерыканскіх) крыніц XII–XX стст. : тлумачальны слоўнік / пад рэд. Я. Я. Іванова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2004. – 136 с.
5. Крылатыя выразы ў беларускай мове: з рускамоўных літаратурных і фальклорных крыніц XII–XX стст. : тлумачальны слоўнік. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2006. – 208 с.
6. Лепшаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік прыказак / І. Я. Лепшаў. – Мінск : Вышэйшая школа, 2014. – 141 с.

7. Іваноў, Я. Я. Беларускія прыказкі з біблейных крыніц (матэрыялы да руска-беларуска-англійскага слоўніка біблейскага) / Я. Я. Іваноў // Абрааміевскія чтэння / пад рэд. А. В. Корольковай. – Смоленск : Радопа, 2014. – С. 11–24.

8. Іваноў, Я. Я. Да складання слоўніка «Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з біблейскіх крыніц» (лексікаграфічныя матэрыялы) / Я. Я. Іваноў // Філолагічны часопіс. – 2018. – Вип. 2 (11). – С. 16–33.

9. Іваноў, Я. Я. Крылатыя выразы з Бібліі ў беларускай мове (лексікаграфічны аспект) / Я. Я. Іваноў // Філолагічны студыі. – 2018. – Вип. 18. – С. 35–47.

10. Іванов, Е. Е. О лексикографическом описании крылатых афоризмов из библейских источников в современном белорусском языке (с эквивалентами библейских афоризмов в русском языке) / Е. Е. Иванов, Д. С. Кравцова // Вестник ЧГПУ им. И. Я. Яковлева. – 2019. – № 3 (103). – С. 54–63.

11. Іваноў, Я. Я. Састаў і структура руска-беларускага слоўніка крылатых біблейскіх выразў і афарызмаў / Я. Я. Іваноў, В. М. Макіенка // Труды БГТУ. Серія 4: Прынт- і медыятэхналогія. – 2019. – № 2 (225). – С. 108–117.

12. Вальтер, Х. Национально-культурная маркированность библейских выражений и афоризмов русского языка (лингвострановедческая зона русско-белорусского словаря библеизмов с соответствиями в немецком языке) / Х. Вальтер, Е. Е. Иванов, В. М. Мокиенко // Но мы сохраним тебя, русский язык!: колл. монография, посвящ. 90-летию акад. В. Г. Костомарова. – М. : Флинта, 2019. – С. 134–160.

13. Іванов, Е. Е. О словаре крылатых библейских выражений современного белорусского литературного языка (с историко-этимологическими комментариями и соответствиями в современном русском языке) / Е. Е. Иванов // Славянская историческая лексикология и лексикография. – 2019. – Вып. 2. – С. 185–199.

14. Лепта біблейскай мудрасці: біблейскія крылатыя выразення і афарызмы на руском, англійском, беларуском, немецком, словацком і украінском языках. – Могилев : МГУ ім. А. А. Кулешова, 2014. – 208 с.

15. Лепта біблейскай мудрасці: руско-славянскі слоўнік біблейскіх выразенняў і афарызмаў з адпаведнасцямі ў германскіх, романскіх і другіх языках : у 2 т. / пад рэд. Е. Е. Іванова [і др.]. – Могилев : МГУ ім. А. А. Кулешова, 2019. – Т. 1. – 334 с. ; Т. 2. – 308 с.

16. Іванов, Е. Е. Наследие Библии в языках и культурах народов России и Беларуси / Е. Е. Иванов, В. А. Маслова, В. М. Мокиенко. — М. : Изд-во РУДН, 2022. – 406 с.

17. Іванова, С. Ф. Сацыякультурная прастора мовы (сацыяльныя і культурныя аспекты вывучэння беларускай мовы) / С. Ф. Іванова, Я. Я. Іваноў, Н. Б. Мячкоўская. – Мінск : Веды, 1998. – 112 с.

18. Іваноў, Я. Я. Нацыянальна-культурная семантыка беларускай мовы як аб'ект лінгвакраіназнаўства (пры вывучэнні беларускай мовы як замежнай і як другой ва ўмовах блізкароднаснага руска-беларускага білінгвізму) / Я. Я. Іваноў // Беларуская мова: шляхі развіцця, кантакты, перспектывы / гал. рэд. Г. Цыхун. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2001. – С. 285–290.

19. Іваноў, Я. Я. Праблемы лінгвістычнага вывучэння афарызма / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : Брама, 2003. – 194 с.

20. Іваноў, Я. Я. Дыферэнцыяльныя прыметы афарызма / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : Брама, 2004. – 160 с.

21. Іваноў, Я. Я. Аб другасным спосабе дэрывацыі непрэцэдэнтных афарызмаў / Я. Я. Іваноў // Грани слова : к 65-летию проф. В. М. Мокиенко. – М. : Изд-во ЭЛПИС, 2005. – С. 463–468.

22. Іваноў, Я. Я. Афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2017. – 208 с.

23. Глуханько, Л. У. Афарызм і малыя тэкставыя формы: суадноснас і агульнас (на матэрыяле беларускай, рускай, польскай, англійскай моў) / Л. У. Глуханько, Я. Я. Іваноў // Językoznawstwo. – 2021. – № 1 (15). – С. 123–146.

24. Теплякова, А. Д. Источники происхождения крылатых слов в современном немецком литературном языке / А. Д. Теплякова // Веснік МДУ імя А. А. Куляшова. – 2006. – № 4 (25). – С. 152–161.

25. Іванова, С. Ф. Крылатыя словы са старажытнагрэчаскіх крыніц у сучаснай беларускай літаратурнай мове / С. Ф. Іванова, А. Д. Цеплякова // Славянская фразеологія і парэміялогія в XXI веке / под ред. Е. Е. Іванова, В. М. Мокиенко. – Минск : Зміцер Колас, 2010. – С. 284–292.

26. Цеплякова, А. Д. Крыніцы паходжання лацінскіх запазычанняў крылатых слоў у сучаснай беларускай мове / А. Д. Цеплякова // Acta Germano-Slavica : зборнік навуковых артыкулаў / пад рэд. Я. Я. Іванова. – 2011. – Вып. 4. – С. 96–101.

27. Tepljakowa, A. Die deutschen Entlehnungen geflügelter Worte in der modernen belarussischen Schriftsprache / A. Tepljakowa // Філолагічний часопіс. – 2019. – № 1 (13). – С. 122–129.

28. Tepljakowa, A. Über den Aufbau des Wörterbuchs der geflügelten Worte der modernen deutschen Schriftsprache (für Belarussen, die Deutsch als Fremdsprache studieren oder lernen) / A. Tepljakowa // Językoznawstwo. – 2020. – No. 1(14). – S. 107–128.

Abstract. The article discusses the principles of constructing a dictionary of winged aphorisms of the Belarusian language, originating from foreign literary and other text sources. Foreign-language catchphrases are described in the dictionary by form (invariant and variant), semantics (meaning and situation of use), origin (etymology and history), and functioning (in original and paraphrased form). Samples of dictionary entries are given using the example of popular aphorisms borrowed from English, German, French etc.

Keywords: Belarusian language, winged aphorisms, borrowings, literary source, folklore source, dictionary.

Иванов Евгений Евгеньевич – доктор филологических наук, доцент; Могилевский государственный университет имени А. А. Кулешова (ivanov-msu@mail.ru).